«Δεν το κάνω, ακόμα κι αν μου δώσεις όλα τα πλούτη του Ορχομενού και της (αιγυπτιακής) Θήβας», ορκίζονταν οι αρχαίοι κι ο Όμηρος φιλοξενεί αυτούσια την παροιμία στον στίχο 381 της ραψωδίας Ι, στην Ιλιάδα. Κι ο κατοπινός Πλούταρχος περιγράφει τον Ορχομενό της Βοιωτίας ως μια μικρογραφία της Αιγύπτου. Ο περίφημος θολωτός τάφος, που μάταια προσπάθησε να αρπάξει ο Ελγίνος στα 1801 - 1803 και που ο Σλίμαν τον βρήκε συλημένο, όταν μπήκε μέσα, στα 1886, έστεκε για αιώνες αδιάψευστο μνημείο του περασμένου μεγαλείου. Χρειάστηκαν, όμως, οι ανασκαφές των αρχών της δεκαετίας του 1930, για να καταλάβει η ανθρωπότητα, τι ακριβώς εννοούσαν, όταν μιλούσαν για τα πλούτη της περιοχής κι όταν τον συνέκριναν με την Αίγυπτο. Είχαν προηγηθεί, σαράντα χρόνια πριν, τα έργα, που αποκαλύφθηκαν στα 1890 - 91, τότε που μια αγγλική εταιρεία ανέλαβε να αποξηράνει την ως τότε λίμνη της Κωπαΐδας.

Ο Βοιωτικός Κηφισός εισέρχεται στο έδαφος του νομού από την επαρχία Λοκρίδας και διασχίζει τις πεδιάδες της Χαιρώνειας, του Ορχομενού και της Κωπαΐδας. Η πεδιάδα της Κωπαΐδας, συνέχεια των πεδιάδων της Χαιρώνειας και του Ορχομενού, ήταν άλλοτε μια αβαθής λίμνη (η μεγαλύτερη της Ελλάδας), μήκους 24 χλμ., πλάτους 13 χλμ. και βάθους 3 μέτρων.

Οι Μινύες υπήρξαν οι πρώτοι που σκέφτηκαν να την αποξηράνουν. Δεν γνωρίζουμε πόσο χρόνο τους πήρε αλλά τα κατάφεραν να αποκτήσουν μιαν απέραντη εύφορη έκταση δημιουργώντας ένα εκπληκτικό, για την εποχή, υδραυλικό σύστημα που άφησε άναυδους τους αρχαιολόγους, όταν το είδαν. «Είναι τα μεγαλύτερα αρδευτικά έργα της αρχαίας Ευρώπης», αποφάνθηκαν οι Γερμανοί ερευνητές που τα μελετούν από το 1990.

Ο πολιτισμός των Μινύων, του λαού που έζησε στη Βοιωτία με έδρα τον Ορχομενό, γνώρισε τη μεγάλη του ακμή του κατά 2^{η} π.Χ. χιλιετία, παράλληλα με τον μυκηναϊκό, στον οποίο ουσιαστικά ανήκει. Υπάρχουν μάλιστα πολλοί ερευνητές, που πιστεύουν ότι η Αργοναυτική εκστρατεία απηχεί δικές τους περιπέτειες. Και τα μινυακά αγγεία, που έχουμε στη διάθεσή μας, μαρτυρούν έναν υψηλό βαθμό πολιτισμού.

Σήμερα πιστεύεται ότι οι Μινύες που εγκαταστάθηκαν στον Ορχομενό της Βοιωτίας υπήρξαν έθνος δραστήριο και ιδίως ναυτικό που ανέπτυξε εμπορικές σχέσεις με άλλα

ελληνικά φύλα ομόδοξα, ομόγλωσσα και ομότροπα, με συνέπεια ν' αποκτήσει μεγάλο πλούτο και ισχύ. Σε απόδειξη αυτού, ο Παυσανίας αναφέρει τον θολωτό τάφο του γενάρχη Μινύα που ο ίδιος είδε και που ανήκε στους μεσοελλαδικούς χρόνους (ΙΖ' με ΙΣΤ' π.Χ. αιώνα).

Η πόλη του Ορχομενού χτίστηκε πλάι στην Ακιδαλία πηγή του Βιργιλίου ή την πηγή των Χαρίτων, όπως τη λέει ο Παυσανίας. Τέσσερα ποτάμια έχυναν τα νερά τους στον κάμπο και τον πλημμύριζαν. Από εκεί, συνέχιζαν ως το βουνό και χάνονταν στις καταβόθρες. Ο αναμορφωτής του νεοελληνικού κράτους Χαρίλαος Τρικούπης οραματίστηκε την αποξήρανση της λίμνης. Ο Τρικούπης δε ζούσε πια, να δει τη δικαίωση του οράματός του. Πρόλαβε, όμως, να νιώσει πως ερχόταν δεύτερος. Τον είχαν προλάβει οι Μινύες, πάνω από 3.500 χρόνια πριν!

Έκπληκτοι οι Άγγλοι μηχανικοί είδαν, από το 1892 κιόλας, προϊστορικά αποστραγγιστικά έργα. Ο Έλληνας συνεργάτης στα έργα, μηχανικός Καμπάνης, μελέτησε τα ευρήματα, που αργότερα έγιναν αντικείμενο έρευνας και άλλων ειδικών.

Οι μεγαλοφυείς Μινύες είχαν φτιάξει τρεις αναχωματικές τάφρους στη μέση και στις δυο άκρες της λίμνης και διοχέτευαν τα νερά στις καταβόθρες, με τέτοιον τρόπο, ώστε να ρυθμίζουν όπως ήθελαν το ύψος της στάθμης. Μ' άλλα λόγια, όχι μόνον είχαν αποξηράνει την απέραντη έκταση, αλλά χρησιμοποιούσαν τα νερά των ποταμών για να αρδεύουν τα νέα χωράφια τους. Δημιουργήθηκε έτσι ένα πλωτό αρδευτικό κανάλι μήκους περίπου 43 χλμ. και πλάτους σαράντα, η «Διώρυγα των Μινύων», που συνδεόταν με ένα περιφερειακό και άλλα μικρότερα ενώ, στην περιοχή υψώθηκαν τα κυκλώπεια τείχη του Γλα. Οι έρευνες αποκάλυψαν και μια συμπληρωματική τεχνητή καταβόθρα, μήκους 2.230 μέτρων, ύψους 1,80 μ. και πλάτους 1,5 μ. με 16 κάθετα φρέατα. Στην πλούσια Αίγυπτο, τη δουλειά των τεχνητών καναλιών, που έφτιαξαν οι Μινύες, την έκανε ο θεϊκός Νείλος, όταν αποφάσιζε να ξεχειλίσει. Στον Ορχομενό, οι άνθρωποι αποφάσιζαν. Ο άλλοτε βυθός της λίμνης, φορτωμένος με την εύφορη λάσπη (ιλύ) που είχαν αποθέσει εκεί οι αιώνες, αποδείχτηκε ασύλληπτα γόνιμος. Το μαρτυρούν οι σιτοβολώνες, που αποκαλύφθηκαν εκεί στις κατοπινές ανασκαφές:

Πελώρια στρογγυλά κτίρια με εσωτερική διάμετρο έξι μέτρων, που έκλειναν από πάνω με κεραμίδια. Με σκάλες, οι Μινύες ανέβαιναν στην κορφή, έχυναν μέσα το στάρι και σφράγιζαν την οροφή. Όταν ήθελαν να πάρουν ποσότητα σταριού, αποσφράγιζαν ειδικά ανοίγματα στον κυλινδρικό τοίχο, από όπου χυνόταν έξω όσο χρειάζονταν. Ώσπου ν' αδειάσουν οι σιτοβολώνες, ερχόταν η εποχή του νέου θερισμού. Η περιοχή κατοικήθηκε από την Πρωτοελλαδική ακόμα περίοδο (3η π.Χ. χιλιετία). Από τότε υπάρχουν και οι

σιτοβολώνες. Στην Υστεροελλαδική (1600 - 1100 π.Χ.), ο Ορχομενός είχε ήδη εξελιχθεί σε πλουσιότατο μυκηναϊκό κέντρο με δική του βασιλική δυναστεία (παλαιότερος γνωστός βασιλιάς ο μυθικός Ετεοκλής). Οι Μινύες έλεγχαν ολόκληρη την περιοχή του Παγασητικού και του Ευβοϊκού κόλπου κι αποτελούσαν τον ναυτικό παράγοντα του μυκηναϊκού πολιτισμού. Γύρω στα 1400 π.Χ., έφτασαν στο απόγειο του πλούτου.

Όμως, οι καταβόθρες δεν ήταν σταθερές. Κάποιες από αυτές, κατά καιρούς, βούλωναν. Οι Μινύες κατασκεύασαν έναν νέο αγωγό κι έστελναν τα νερά στη γειτονική Λάρυμνα, όταν η απορρόφηση παρουσίαζε προβλήματα. Με τα χρόνια, οι φυσικές υποδοχές των νερών βούλωσαν ολοκληρωτικά. Ίσως να έφταιγε και η επέμβαση των ανθρώπων που ποτέ δεν μπόρεσαν να υποτάξουν πλήρως τη φύση. Τα νερά δεν έβρισκαν πια διέξοδο κι ο αγωγός, που τα έστελνε στη Λάρυμνα, δεν επαρκούσε. Σιγά - σιγά, ο κάμπος πλημμύρισε, ξανάγινε λίμνη. Τα εύφορα χωράφια σκεπάστηκαν πάλι απ' τα νερά. Ο Ορχομενός άρχισε να φθίνει. Στα 1100 π.Χ. δεν ήταν παρά ένα φτωχικό χωριό. Έτσι τον αναφέρει και ο Όμηρος στον Νεών κατάλογο. Ο Ορχομενός ξεχάστηκε.

Μια παλιά παράδοση της περιοχής εξηγεί ότι «δύο αδέρφια γίγαντες κατείχαν αυτόν τον τόπο. Ο ένας ήταν βοσκός και είχε τα βουνά ενώ ο άλλος ήταν γεωργός και δούλευε τα χωράφια στον κάμπο. Μάλωσαν τ' αδέλφια και ο βοσκός βούλωσε τα ανοίγματα με μαλλιά από τα πρόβατα. Έτσι, σχηματίστηκε η λίμνη».

Οι αρχαίοι Έλληνες, όμως, που επίσης διατηρούσαν την ανάμνηση του παλιού κάμπου άλλα πίστευαν:

Γιος του θεού Ποσειδώνα ήταν ο μυθικός ήρωας, Μινύας. Πήρε τους συντρόφους του από τη Θεσσαλία και κατέβηκε στη Βοιωτία, όπου δημιούργησε την πρώτη εγκατάσταση των Μινύων, των οποίων η έλευση απηχεί τον ερχομό των πρώτων Ελλήνων. Ο γιος του, ο Ορχομενός (που κατ' άλλους ήταν παιδί του Δία και της Ησιόνης) έχτισε την ομώνυμη ένδοξη πόλη. Τον διαδέχτηκε ο γιος του, Μινύας κι αυτός, που απέκτησε τρεις κόρες, τις τραγικές Μινυάδες Αλκίππη, Αρσινόη κι Αλκαθόη.

Όταν στη Βοιωτία διαδόθηκε η οργιαστική λατρεία του θεού Διονύσου, οι τρεις αδελφές

αρνήθηκαν να μετέχουν στις άσεμνες τελετές. Ο θεός θέλησε να τις πάρει με το μέρος του, πρώτα με το καλό κι έπειτα με το άγριο. Οι κόρες έμειναν ακλόνητες στις πεποιθήσεις τους κι ο θεός τις τρέλανε τόσο πολύ, ώστε η Αλκίππη να σκοτώσει τον ίδιο τον γιο της, Ἵππασο. Ο Ερμής τις λυπήθηκε και τις μεταμόρφωσε σε πουλιά: νυχτερίδα, κουκουβάγια, γιδοβυζάχτρα. Από τότε, καθιερώθηκαν τα Αγριώνια, οι οργιαστικές νυχτερινές τελετές.

Πέρα από αυτά, οι Μινύες αποδείχτηκαν άξιος λαός. Με θαυμαστά έργα, αποξήραναν τη λίμνη Κωπαΐδα και χρησιμοποίησαν τα νερά της για να ποτίζουν τα πλούσια εδάφη. Η πόλη μεγάλωσε, δυνάμωσε κι απείλησε τη δύναμη της γειτονικής Θήβας. Ο πόλεμος των Θηβαίων εναντίον των Μινύων θα ήταν χαμένος, αν δεν είχαν μαζί τους τον ημίθεο Ηρακλή.

Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, ο Ανδρέας, γιος του Πηνειού και της Κρέουσας, έστησε το βασίλειό του στη Βοιωτία, στην περιοχή που την είπαν Ανδρηίδα. Εκεί έφθασε ο Αθάμαντας, γιος του Αιόλου, που παντρεύτηκε την Θεμιστώ, ανιψιά του Ανδρέα. Ο Ανδρέας του χάρισε ένα κομμάτι γης και παντρεύτηκε την εγγονή του, Ευίππη. Του έκανε δυο γιους, τον Ετεοκλή και τον Ἅλμο. Ο Ἅλμος διαδέχτηκε τον άτεκνο αδελφό του. Από τον Ποσειδώνα και την κόρη του, Χρύση, γεννήθηκε ο Ορχομενός που έδωσε το όνομά του στην ως τότε Ανδρηίδα (ως σήμερα την λένε Ορχομενό) αλλά δεν απέκτησε γιους.

Όσο να γίνουν όλα αυτά, είχε καταφθάσει από την Κολχίδα ο Κυτίσσωρος, γιος του Φρίξου κι εγγονός Αθάμαντα, που τον είχε στείλει ο πατέρας του να διεκδικήσει την περιουσία τους. Γιος του Κυτίσσωρου ήταν ο Κλύμενος. Ως συγγενής της βασιλικής οικογένειας, όταν ο Ορχομενός πέθανε χωρίς να αφήσει αρσενικό διάδοχο, πήρε τον θρόνο. Γι’ αυτό, κάποιοι πιστεύουν ότι οι Μινύες ήταν ένα μυστηριώδες ελληνικό φύλο, που διέθεταν αυξημένες γνώσεις μηχανικής και τεχνολογίας, με καταγωγή την αρχαία Κολχίδα. Στην Ογχηστό, πόλη στη μεριά της Κωπαΐδας, γίνονταν τελετές προς τιμή του Ποσειδώνα. Στο εκεί ιερό είχε συρρεύσει πολύς κόσμος. Ανάμεσά τους, ο Κλύμενος με τους δικούς του και ο Θηβαίος Μενοικέας με την συνοδεία του. Κάποια στιγμή και κάτω από περίεργες συνθήκες, ο ηνίοχος του Μενοικέα, Περιήρης, πέταξε μια πέτρα που βρήκε τον Κλύμενο στο κεφάλι. Ο βασιλιάς μεταφέρθηκε ετοιμοθάνατος στον Ορχομενό. Πεθαίνοντας, όρκισε τον πρωτότοκο γιο και διάδοχό του, Εργίνο, να εκδικηθεί τους Θηβαίους. Ο Εργίνος κίνησε πόλεμο εναντίον της Θήβας, νίκησε και υποχρέωσε τους Θηβαίους να του δίνουν κάθε χρόνο εκατό βόδια ως φόρο υποτέλειας.

Όμως, μια φορά που οι άνθρωποι του Εργίνου πήγαιναν στη Θήβα να παραλάβουν τα εκατό βόδια, συναντήθηκαν με τον Ηρακλή. Θηβαίος ο ήρωας, μόλις έμαθε ποιοι είναι και πού πάνε, τους πήρε στο κυνήγι. Τους πρόλαβε και τους έκοψε μύτες και αφτιά, έδεσε πισθάγκωνα τα χέρια τους, έφτιαξε με τις κομμένες μύτες και τα κομμένα αφτιά ένα περιδέραιο, το πέρασε στον λαιμό ενός από αυτούς και τους έστειλε πίσω να πουν στον Εργίνο ότι αυτός ήταν ο φόρος.

Όταν ο Εργίνος είδε τους ανθρώπους του σ' αυτό το χάλι, έστειλε πρέσβεις στην Θήβα και ζήτησε να του παραδοθεί ο δράστης. Διαχειριστής της εξουσίας ήταν τότε ο Κρέοντας, ο γιος του Μενοικέα. Το σκεφτόταν να το κάνει. Ο Ηρακλής όμως φόρεσε μια πανοπλία, δώρο της Αθηνάς, και βγήκε να αντιμετωπίσει τον εχθρικό στρατό. Κατά μια εκδοχή, τον συνόδευαν οι συνομήλικοί του που χρησιμοποίησαν όπλα αναθήματα στους ναούς, καθώς ο Εργίνος τους είχε από παλιά αφοπλίσει. Κατ' άλλη εκδοχή, ο Ηρακλής μπήκε επικεφαλής του θηβαϊκού στρατού.

Ό,τι κι αν έγινε, το φοβερό ιππικό του Ορχομενού επήλθε εναντίον των Θηβαίων. Ο Ηρακλής έφραξε αμέσως τις καταβόθρες που απορροφούσαν τα νερά των ποταμών κι έκανε να πλημμυρίσει ο κάμπος της Κωπαΐδας. Το ιππικό δεν μπορούσε πια να τους απειλήσει. Στη μάχη σώμα με σώμα, που ακολούθησε, ο ημίθεος σκότωσε τον Εργίνο, κατά μία εκδοχή, ή τον υποχρέωσε να δίνει αυτός φόρο στη Θήβα, κατά μιαν άλλη. Ό,τι κι αν έγινε, το βέβαιο είναι ότι έπαψε να υπάρχει ο κάμπος στην Κωπαΐδα. Γι' άλλη μια φορά, δημιουργήθηκε λίμνη.

Στον καιρό του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ο υδραυλικός Κράτης προσπάθησε να την αποξηράνει. Η δουλειά, όμως, ποτέ δεν τελείωσε.

Ο οπαδός των ιδεών του Σαιν Σιμόν, Γαλλογερμανός φιλέλληνας Gustave d' Eichthal (Γουστάβος ντ' Εϊχτάλ, 1804 - 1886) έφτασε το 1832 στην Ελλάδα και ανέλαβε κυβερνητική θέση για τα αγροτικά ζητήματα. Στα 1833, πρότεινε την αποξήρανση της Κωπαΐδας ως μέσο για την καταπολέμηση της φτώχειας που έπληττε και την Βοιωτία. Εκδιώχτηκε από τη χώρα ως «αντεθνικώς δρων» (1835), παρ' όλο που υποστήριζε ότι η ελληνική γλώσσα έπρεπε να καθιερωθεί ως παγκόσμια. Η ιδέα του, όμως, φάνηκε χρυσοφόρα στους Αγγλογάλλους κεφαλαιούχους που την επανέφεραν στο τραπέζι και διαγκωνίζονταν μεταξύ τους για το ποιος θα αναλάβει το φιλόδοξο έργο. Κέρδισαν οι Γάλλοι. Ήταν το 1865, χρονιά που η Ελλάδα γνώρισε επτά (!) πρωθυπουργούς. Η γαλλική εταιρία ανέλαβε να αποξηράνει τη λίμνη με επαχθείς για το ελληνικό κράτος όρους. Στις 8 Οκτωβρίου του 1873, το τότε υπουργικό συμβούλιο την κήρυξε έκπτωτη. Εννιά χρόνια αργότερα, ως πρωθυπουργός, ο Χαρίλαος Τρικούπης αποφάσισε να προχωρήσει το έργο. Στις 3 Ιουλίου του 1882,

ψηφίστηκε ο νόμος για την αποξήρανση της λίμνης. Το έργο, αυτοί τη φορά, ανέλαβαν οι Άγγλοι («Lake Copais Co»). Χρειάστηκαν πενήντα χρόνια, ώσπου το έργο να ολοκληρωθεί, το 1931. Στη διάρκειά τους, δημιουργήθηκε το οξύτατο Κωπαϊδικό ζήτημα που καταταλαιπώρησε αγρότες και κυβερνήσεις επί μισόν αιώνα:

Η αγγλική κατασκευάστρια εταιρεία έφτασε να νοικιάζει τα αποξηραμένα εδάφη με ποσοστό ως και 47% επί της παραγωγής και να ξεζουμίζει τους αγρότες. Το Κωπαϊδικό ζήτημα αντιμετωπίστηκε αρχικά από τον Ελευθέριο Βενιζέλο και έληξε με την ανάθεση της διαχείρισης των αγρών στον Οργανισμό Κωπαΐδας. Στις 29 Αυγούστου 1953, επικυρώθηκε η σύμβαση του ελληνικού δημοσίου με την οποία το ελληνικό κράτος εξαγόρασε για 1.800.000 λίρες στερλίνες την περιουσία που οι Άγγλοι είχαν στην Κωπαΐδα. Με τον νόμο 2643/53, η γη μοιράστηκε σε 12.500 οικογένειες. Καθεμιά, πήρε κλήρο 24 στρεμμάτων. Σήμερα, 250.000 στρέμματα της πρώην λίμνης έχουν αποδοθεί στην καλλιέργεια.

(τελευταία επεξεργασία, 24.3.2012)